

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny Umění

Obecná teorie a dějiny umění a kultury
Dějiny výtvarného umění

Autoreferát (teze) disertační práce

Mgr. Jakub Bachtík

**„Souhrnný útok na oko diváka“
„Radikálně barokní“ architektura v česky psaných
dějinách umění**

„Concentrated attack on the eye of the spectator“
„Radical Baroque“ architecture in the writings of Czech art historians

Vedoucí práce: Ing. Petr Macek, Ph.D.

2024

Dizertační práce sleduje vznik pojmu „radikální baroko“ v českém dějepisu umění a hledá odpověď na otázku, jak tento pojem ovlivňoval vztah českých historiků a historiků umění k architektuře 17. a 18. století.

Prapůvodním cílem dizertačního badatelského záměru bylo zmapovat podoby a vývoj „radikální“, „dynamické“ architektury 18. století. Výklad se měl zaměřit na vývoj a proměny samotných „dynamických“ forem – měl sledovat, jak se „barokní dynamismus“ utvářel, prosazoval a jak se šířil do prostředí záalpské Evropy, kde pak našel své nejvýznamnější apoštoly v osobnostech dientzenhoferovské (dvoj)generace; měl zkoumat, jakým způsobem dynamické principy konkrétní tvůrci a konkrétní regiony adaptovali; zjišťovat, jak dlouho se vlastně dědictví „radikálního baroka“ dokázalo v evropské architektuře udržet. A také se měl pokusit o jeho ucelenější interpretaci, protože „radikálně barokní“ prostor, který pracuje se záměrným znejasněním a zastřením racionálně chápaných hmotových a prostorových vztahů, je po prostorech gotických katedrál nejvýraznějším pokusem o umělecké ztvárnění duchovní skutečnosti skrze hmotu.

Už na samotném počátku jsem nicméně narazil na výhybku, která celou práci nasměrovala zcela odlišným směrem. Při snaze ukotvit základní pojmy a vyjasnit, co to vlastně je ten „barokní dynamismus“, a hlavně, kde se vzal pojem „radikální baroko“, jsem se ocitl na překvapivě nejisté a nezmapované půdě. Snaha po jejím zmapování nakonec vyplnila celý rozsah mého badatelského úsilí.

Dnes už považujeme za samozřejmé, že každý příběh, jakkoliv se zakládá na faktickém poznání, je v jádru umělou konstrukcí a formou interpretace poznaného materiálu. Platí to i pro příběh barokní architektury v českých zemích, jehož nesamozřejmost vyvstává především ve srovnání s narativy v jiných částech Evropy. Anglické, francouzské i italské dějiny umění obecně traktují tvorbu 17. a 18. století odlišně a jednotlivé kulturní regiony si všímají jiných témat – mimo jiné v těchto narativech není „dynamická/radikální“ tvorba odvozená z děl Francesca Borrominiho a Guarina Guariniho tím nejvýznamnějším jádrem a ústřední osou. Výstižným příkladem, který naznačuje tradiční rozdíl mezi naším chápáním baroka a jeho reflexí v západní Evropě, je fakt, že v rámci klasického vývojového schématu řadili západní historikové umění Fischera von Erlach, Hildebrandta, Santiniho nebo oba Dientzenhofery mezi charakteristické projevy *pozdního* baroka.

Umělost a zároveň svébytnost tradičního českého vyprávění o vývoji barokní architektury se nejkoncentrovaněji projevuje právě v uvedeném pojmu „radikální baroko“, který vymezuje tu vrstvu architektury 18. století, jež byla v českém dějepisu umění nejvíce oceňována. Jde o pojem, který je v česky psaných dějinách umění natolik spojen s charakteristikou „vrcholného baroka“, že se zdá, že k němu patří odjakživa. Platí to však ale právě jen v česky psané literatuře, což vůči „radikálnímu baroku“ vzbuzuje jistou obezřetnost. Není vlastně navíc podivné to slovo samotné? Proč vlastně máme radikální baroko, ale už ne radikální gotiku nebo radikální renesanci?

V dizertační práci se snažím tento český narativ podrobit kritickému zkoumání. Pojem „radikální baroko“ je přitom v centru mé pozornosti z několika důvodů. Kromě toho, že tvoří ústřední motiv moderního vyprávění o architektuře 17. a 18. století (nejen) v Čechách a je zcela svébytný a specifický výhradně pro česky psaný dějepis umění, tento pojem vznikl v éře etabloující se moderní české uměnovědy, takže jeho genezi lze poměrně spolehlivě sledovat v publikované literatuře. Zároveň se v něm také koncentrují specificky „české“ – ve smyslu regionální i nacionální – představy o náležitých formách barokní architektury. Právě „radikalita“ se stala jedním z podstatných distinktivních rysů vymezujících a zároveň potvrzujících kánon „české barokní architektury“.

Práce se tedy spíše než dějinám architektury věnuje dějinám uvažování o architektuře – má tedy potenciálně úzké vazby na pole historické epistemologie, respektive oblast dějin pojmů/konceptů, tedy na obory, které vznik pojmů a proces vědeckého poznání sledují v širších společenských, politických, filosofických i lingvistických kontextech. Tato práce ale při vědomí těchto možností volí přece jen konzervativnější cestu – pohybuje se převážně na oborové půdě dějin umění a soustředí se výhradně na analýzu publikovaných odborných textů. Sleduje, jak se v pracích historiků architektury postupně formovaly představy a charakteristiky, které se staly základními obsahovými kameny konceptu „radikálního baroka“, a jak se postupně rodil pojem samotný, včetně možných variant jeho užití.

S hledáním kořenů „radikálního baroka“ začínáme už před polovinou 19. století. Geneze pojmu totiž úzce souvisela s obecnější problematikou vztahu českých vzdělavců k tvorbě 17. a 18. století a k baroku jako plnohodnotnému slohovému období. Ve všeobecném povědomí se ustálila představa, že čeští obrozenci a historikové 19. století baroko ostře odmítali jako „cizácký“ styl spojený s národnostním útlakem a nevkusem. Na textech významného obrozeneckého historika Karla Vladislava Zapa ze 30.–60. let 19. století však lze ukázat, že situace byla mnohem méně jednoznačná. Zatímco doba 17. a 18. století byla v obecné rovině jako historická a umělecká etapa kritizována, vůči konkrétním osobnostem a dílům byl postoj daleko vstřícnější. Ovlivňovala ho mimo jiné vlastenecká hrdost na krásu starobylé Prahy včetně jejích barokních chrámů a také tradiční úcta vůči proslulým „českým“ uměleckým výtečníkům – ceněná byla tvorba Dientzenhoferů, Reinera, Škréty, Brandla a Brauna s Brokoffem. Již kolem poloviny 19. století tak vlastně existoval základ dodnes platného kánonu barokního umění.

Na toto výrazné, byť rozporuplné a do velké míry spíše intuitivně cítěné přijetí některých vrstev barokního umění mohla navázat oficiální univerzitní uměnověda sklonku 19. století. Podstatný zlom nastal v průběhu 90. let, kdy vznikla řada významných textů a badatelských počínů, které baroko jako uměleckou etapu začaly nejen plně rehabilitovat, ale také třídit a mapovat v evropském kontextu (zejména šlo o počiny Karla Boromejského Mádla, Karla Chytila, Bohumila Matějky, Antonína Podlahy, později Zdeňka Wirtha a dalších) – památky barokního stavitelství byly mimo jiné zahrnuty i do topografické řady soupisů zahájené na samotném sklonku 19. století. Český psaná uměnověda v tomto ohledu držela krok ostatními zeměmi střední Evropy, ve kterých se baroko dočkalo odborného docenění ve stejné době.

Přestože historické poznání barokní architektury se v této etapě významně prohlubovalo, pojmový a analytický aparát k její analýze zůstával do velké míry stejný, založený především na subjektivních, literárně-evokativních charakteristikách. Teprve ve 20. letech 20. století na tuto odbornou rehabilitaci baroka navázala snaha o podrobnější poznání jednotlivých tvůrčích osobností, ale také hlavních stylových rysů a vrstev – a začal mimo jiné také proces, který posléze vyústil v konstrukci „radikálního baroka“.

Jeho počátky lze spatřit u Karla Boromejského Mádla, který se významně zasloužil už o rehabilitaci barokní architektury v 90. letech 19. století. Mádl ve studii Dientzenhoferovský motiv ze samotného začátku 20. let věnoval podrobnou pozornost tehdy známým stavbám Kryštofa Dientzenhofera a s oporou v soudobém německém dějepisu umění (zejména H. Wölfflina a A. E. Brinckmanna) do česky psané literatury vnesl dva klíčové koncepty. Zaprvé princip proniku prostorových jednotek nad oválnými půdorysy; zadruhé pohybovost jako klíčový pojem v charakteristice barokní architektury. S Mádlovým vystoupením se tak do v česky psané uměnovědě objevuje jak „dynamické baroko“, tak nový typ formálně-analytického přístupu, který se nesoustředí na tvarosloví, ale na „vnitřní podstatu“, ideu architektonického díla, odvozenou od rozboru půdorysu a prostorových architektonických vztahů.

Druhý významný impuls přišel ze strany Vojtěcha Birnbauma, který v proslulé studii Barokní princip v dějinách architektury (1924) poprvé spojil nejexpresivnější – v jeho termínu „perspektivní“ – vrstvu barokní architektury s označením „radikálnosti“ a který ji také jako první zařadil do vývojového rámce architektury 17. a 18. století. Birnbaum poprvé explicitně konstatoval, že právě „perspektivní“ vrstva barokní architektury je vývojově nejpokročilejší a připravil tak půdu pro pozdější ztotožnění baroka „radikálního“ s „vrcholným“. Birnbaumův význam pro vznik konceptu „radikálního baroka“ spočíval ještě v jednom ohledu – jako pedagog, svými žáky mimořádně ctěný, významně formoval myšlení hned několika osobností, které měly na konstrukci pojmu rozhodující podíl.

Nejvýznamnějším z nich je bezpochyby Oldřich Stefan. Ten ve dvojici obsáhlých studií (1926, 1927) v návaznosti na Mádlu, Birnbauma i německé a vídeňské historiky umění představil přelomovou teorii vývoje a významu střeoevropské barokní architektury. Základem Stefanova přístupu bylo využití exaktních formálně-analytických metod, které vycházely z jeho původního školení jakožto architekta. Stefan jejich prostřednictvím provedl pečlivý rozbor strukturních principů a vývoje pronikově komponovaných staveb Guarina Guariniho, a díky tomu našel pokračovatele guariniovského způsobu architektonického myšlení v nevelké skupině staveb vzniklých ve Vídni a Čechách – vyvrcholení této linie pak spatřoval v díle Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Stefan tento směr nazval „extrémním“, nebo „extrémistickým“ a postavil ho na samotný vrchol vývoje barokní architektury s tím, že jeho nejvýznamnějšími výsledky shodou okolností vznikly na území Čech. Vybuodoval tak základní obsahovou konstrukci pojmu, který dnes známe jako „radikální baroko“.

Stefanův narativ, rozvíjený a cizelovaný i v dalších jeho textech ze 20. a 30. let, měl mezi českými historiky umění značný ohlas a stal se nadále základní osou všech dalších interpretací dějin barokní architektury v Čechách – přejali ho i představitelé starší badatelské generace, jako byl Zdeněk Wirth. Kupodivu se však neprosadil Stefanem navržený pojem „extrémního“ baroka. Ve 30. letech se místo něho začala postupně objevovat Birnbaumova „radikalita“, slovo dobově patrně srozumitelnější, protože vycházelo ze slovníku spojeného s tehdejší aktuální uměleckou tvorbou. Výsledná podoba pojmu „radikální baroko“, jak jej známe dnes, je ovšem dílem Antonína Matějčka. Ten s termínem „radikalita“ opakovaně pracoval v příslušném svazku *Dějepis umění* (1932). Spojení „radikální barok“ ve smyslu názvu pro konkrétní stylovou vrstvu pak uvedl poprvé v populárně naučné syntéze *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku* (1939) a poté především ve slavných *Dějinách umění v obrysech* (1948). Díky tomu se z „radikálního baroka“ stal termín známý každému zájemci o dějiny umění včetně adeptů na studium oboru. V Matějčkově redakci však původní Stefanův koncept doznal řady posunů – ze skupiny staveb guariniovského směru se rozšířil obecně na architekturu pracující s křivkovou modelací hmoty a jednoznačně se stal synonymem pro „vrcholnou“ etapu slohu, kterou Matějček v až literární zkratce vymezil proti dobovému „akademismu“ a „konzervativismu“.

Pojem „radikální baroko“ se ovšem v česky psaném dějepisu neprosadil jen díky mimořádnému vlivu Matějčkovy populární syntézy, na jeho úspěchu se významně podílely i obecnější souvislosti poválečného Československa. V oboru dějin architektury neproběhla přirozená generační výměna – Oldřich Stefan, který sám nový termín nikdy nepřijal, se po válce věnoval jiným tématům a úkolům, a navíc byl na sklonku 50. let vystaven politickému pronásledování; jeho žáci se pak věnovali spíše techničtějším stránkám barokní architektury. Se vznikem železné opony se navíc fatálně zkomplikovala možnost mezinárodní spolupráce a diskuse, která by nepochybně přinesla nutnost termín „radikální baroko“ reflektovat a případně obhájit. Vyprávění o vývoji „české“ barokní architektury tak do velké míry zůstalo na bedrech žáků Antonína

Matějčka – specialisty na barokní sochařství Oldřicha J. Blažíčka a znalce malby 17. a 18. století Jaromíra Neumanna – kteří ve svých syntézách ze sklonku 60. let přejímají základní osu Matějčkova výkladu včetně pojmu „radikálního baroka“. Významnou roli sehrál také Birnbaumův žák Václav Richter, který pojem v 50. letech přijal také a učinil z něho východisko pro vlastní teorii barokní architektury, a tedy i pro práce žáků tzv. brněnské školy. Díky generační cézuře na jedné straně a vlivu syntéz Neumanna a Blažíčka a úvah Richtera na straně druhé tak pojem „radikálního baroka“ převzala drtivá většina specializovaných historiků a historiček architektury nastoupivších v 60. a 70. letech 20. století.

Problém ovšem spočíval v tom, že s rozšířením a ustavením pojmu úzce souviselo i jeho znejasnění. „Radikální baroko“ nevzniklo jako jasně vymezený termín předložený k diskusi – jeho ucelená definice nikdy nezazněla. Konstrukce pojmu měl spíš charakter kolektivní intuíce historiků umění 20. a 30. let a jeho finální tvar byl mimo jiné také výsledkem jisté literární nadsázky. Ani v následujících desetiletích se termín nedočkal zevrubnější reflexe, a to ani ze strany těch historiček a historiků umění, kteří si vůči němu podrželi odstup a za svůj ho nakonec nepřijali. „Radikální baroko“ jakožto pojem dominantní, ale v průběhu času postupně znejasněný, rozvolněný a zplanělý, tak do českého dějepisu architektury přinesl také řadu vážných rozporů, nejasností ba dokonce výslovných zkreslení.

Pokud pomíneme již zmíněný nesoulad se zahraničním dějepisem umění, podepsal se koncept „radikálního baroka“ problematicky především na podobě kánonu architektury 17. a 18. století v Čechách. Postupným nereflektovaným ztotožněním „radikálního“ a „vrcholného“ baroka došlo k fixaci pozornosti historiků a historiček umění na úzkou skupinu velmi specifických staveb. Díla špičkových dobových tvůrců, která charakteristiky „radikálního baroka“ nesplňovala, byla naopak přehlížena nebo podceňována – což se týká i tak významných osobností, jako byli G. B. Alliprandi, J. B. Mathey, F. M. Kaňka či částečně J. B. Santini nebo takřka celá moravská tvorba přelomu 17. a 18. století.

Kromě tohoto umělého zúžení kánonu je méně zjevným, ale podobně problematickým důsledkem dominance „radikálního baroka“ zúžení možných diskurzů pro interpretaci barokní architektury. „Radikálně barokní“ skupinu staveb v původním smyslu charakterizuje proniková půdorysná a prostorová struktura, která se promítá do křivkového utváření stěn a složitých klenebních sestav – „radikální baroko“ je tedy termín, který akcentuje specifické zacházení s konstrukcí půdorysu a prostorem. Není tedy zcela synonymní s pojmy „perspektivní“, „iluzivní“ nebo „dynamické“ baroko, protože tato označení akcentují odlišné typy jevů a vrstev architektury. Pokud se tedy termín ztotožňuje s „vrcholným barokem“, znamená to de facto, že se při hodnocení tvůrčích výkonů raného 18. století nevědomky upřednostňuje jen jedna možných vrstev architektonických forem.

Tato připomínka se může jevit jako příliš rigidní. Ukazuje ale přinejmenším, jak nejasným a nejednoznačným se pojem „radikálního baroka“ za 90 let své existence stal. To nevyhnutelně vede k otázce po jeho další perspektivě. Má v současném dějepisu umění „radikální baroko“ své místo (a to i pokud zúžíme pohled čistě na formálně-analyticky orientované dějiny umění)?

Po čistě věcné stránce je třeba odpovědět, že nikoliv. Jako odbornému termínu mu chybí jasná definice a shoda na hranicích jeho významu. V jeho původním významu ho navíc snadno nahradí mezinárodně srozumitelný „guarinismus“.

Na druhé straně je ale „radikální baroko“ také projevem jisté tradice. Stalo se pomyslnou páteří českého uvažování o barokní architektuře a pojmem, který vedl špičkové české historiky a historičky umění k pozoruhodným badatelským výkonům. V „radikálním baroku“ se tak ve

výsledku otiskuje obecnější a současně specificky český způsob chápání baroka, tedy to, jaké hodnoty mu v naší sdílené kulturní paměti přisuzujeme, s jakými charakteristikami si jej spojujeme, čeho si na něm především všímáme. Fenomén barokní architektury je v české kulturní paměti bytostně spojený se jmény Santini a Dientzenhofer, s představou křivek, dynamismu, expresivity a složitých půdorysů. „Radikální baroko“ tuto představu spoluutváří, ale také z ní na druhou stranu čerpá svou legitimitu. Dnes se už stalo něčím víc než jen odborným pojmem – je součástí kultury a kulturní paměti. Konstrukce a systém představ, které celý pojem reprezentuje, tedy s jeho vyřazením ze slovníku nezmizí. Při úvahách o další budoucnosti „radikálního baroka“ to nelze pominout.

Je v každém případě nutné používat pojem „radikální baroko“ reflektovaně, s vědomím souvislostí, které provázely jeho cestu českým dějepisem umění a které jsme se v práci pokusili ukázat – tedy s vědomím jeho původního významu i postupných proměn a hlavně limitů, které z obojího plynou. Pokud bude český dějepis barokního umění sahat po „radikálním baroku“ s kritickým odstupem a obezřetností vůči jeho reálnému obsahu, pak se dříve či později ukáže, jestli jde o pojem pro obor nepostradatelný, nebo jestli se bez něho naopak česká uměnověda zvládne bez problému obejít.

Výběr z použité literatury

BARTLOVÁ Milena, *Dějiny českých dějin umění 1945–1969. Dějiny umění slouží vědě o člověku*, Praha 2020.

BIEGEL Richard, Barokní přelud v zrcadle věčného klasicismu. Diskuse o pojmu baroka ve francouzském dějepise umění, *Umění/Art LV*, 2007, s. 108–119.

BIRNBAUM Vojtěch, *Barokní princip v dějinách architektury*, Praha 1941.

BLAŽÍČEK Oldřich Jakub, *Rokoko a konec baroku v Čechách*, Praha 1948.

BLAŽÍČEK Oldřich Jakub, *Umění baroku v Čechách*, Praha 1971 (druhé vydání).

BRINCKMANN Albert Erich, *Die baukunst des 17. und 18. Jahrhunderts*, Berlin 1919.

DE MEYER Dirk, Writing architectural history and building a Czechoslovak nation, 1887–1918, in: Jacek Purchla – Wolf Tegethoff (edd.), *Nation, Style, Modernism, CIHA Conference Papers 1*, München 2006, s. 75–93.

DE MEYER Dirk, Vanishing architects, shifting nations: writing the history of Bohemian Baroque architecture, 1880–1945, *Studi e ricerche di storia dell'Architettura I*, 2017, č. 1, s. 8–27.

ENGEL Ute, *Stil und Nation. Barockforschung und deutsche Kunstgeschichte, ca. 1830–1933*, Leiden – Boston 2018.

FRANKL Paul, *Die Entwicklungsphasen der neueren Baukunst*, Leipzig 2014.

FRANZ Heinrich Gerhard, *Bauten und Baumeister der Barockzeit in Böhmen. Entstehung und Ausstrahlungen der böhmischen Barockbaukunst*, Leipzig 1962.

GURLITT Cornelius, *Geschichte des Barockstiles und des Rococo in Deutschland*, Stuttgart 1889.

HEMPEL Eberhard, *Francesco Borromini*, Wien 1924.

HILLS Helen, The Baroque: The Grit in the Oyster of Art History, in: Helen Hills (ed.), *Rethinking the baroque*, Farnham – Burlington 2011, s. 11–36.

HLAVÁČEK Luboš, Metodologický přínos Antonína Matějčka, *Umění XXVII*, s. 185–206.

HLOBIL Ivo, Vojtěch Birnbaum – život a dílo v dobových souvislostech, in: Vojtěch Birnbaum, *Vývojové zákonitosti v umění*, ed. Ivo Hlobil, Praha 1987, s. 379–411.

HORYNA Mojmír, Několik poznámek ke vztahu hmoty a prostoru vrcholně barokní architektury, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24.–27. září 2001*, Praha 2004, s. 193–221.

HORYNA Mojmír, *Kryštof Dientzenhofer (1652–1722), K 350. Výročí narození génia českého baroka*, Praha 2005.

CHADRABA Rudolf – Krása Josef – Švácha Rostislav – Horová Anděla (edd.), *Kapitoly z českého dějepisu umění 2. Dvacáté století*, Praha 1987.

CHADRABA Rudolf – Krása Josef – Švácha Rostislav – Horová Anděla (edd.), *Kapitoly z českého dějepisu umění I. Předchůdci a zakladatelé*, Praha 1986.

Chl. [CHYTIL Karel], Barokový sloh, in: *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 3. B–Bianchi*, Praha 1890, s. 345–347.

CHYTIL Karel, *O historickém vývoji a rázu Prahy. Přednáška proslovená na schůzi universitního studentstva dne 27. listopadu 1898*, Praha 1898.

JANATKOVÁ Alena, *Barockrezeption zwischen Historismus und Moderne. Die architekturdiskussion in Prag 1890–1914*, Zürich – Berlin 2000.

JOHANIDESOVÁ Tereza, Pod tlakem politiky. Katedra dějin umění na FF UK mezi nástupem stalinismu a pražským jarem, 1950–1970, in: Richard Biegel – Roman Prah – Jakub Bachtík (edd.), *Století Ústavu pro dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*, Praha 2020, s. 318–356.

KOSELLECK Reinhart, Dějiny pojmů a pojmy dějin, *Studia philosophica* LVIII, 2001, č. 2, s. 29–43.

KOTALÍK Jiří T., *10 století architektury. 4 – Architektura barokní*, Praha 2001.

KUDĚLKA Zdeněk, Umění baroka na Moravě a ve Slezsku: Architektura, in: Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 42–76.

KUDRYS Milan, Výstava „Pražské baroko“ 1938 a její ohlas v domácím tisku, in: *Marginalia Historica: sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy I*, Praha 1996 s. 47–68

LANGFELD Gregor, The canon in art history: concepts and approaches, *Journal of Art Historiography* IX, 2018, č. 19 (December).

LEACH Andrew – MACARTHUR John – DELBEKE Maarten (edd.), *The Baroque in Architectural Culture, 1880–1980*, London 2015.

LEVY Evonne, *Baroque and the Political Language of Formalism (1845–1945): Burckhardt, Wölfflin, Gurlitt, Brinckmann, Sedlmayr*, Basel 2015.

LEVY Evonne, Riegl and Wölfflin in Dialogue on the Baroque, in: Andrew Leach – John Macarthur – Maarten Delbeke (edd.), *The Baroque in Architectural Culture, 1880–1980*, London 2015, s. 87–96.

MACEK Petr – Biegel Richard – Bachtík Jakub (edd.), *Barokní architektura v Čechách*, Praha 2015, s. 15–21.

MACURA Vladimír, *Znamení zrodu a České sny*, ed. Katřina Piorecká – Milena Vojtková, Praha 2015 (= Vybrané spisy Vladimíra Macury I).

MÁDL Karel Boromejský, K dvoustoleté paměti narození K. I. Dientzenhofera, *Světobzor* XXIV, 1889–1890, č. 41–44, s. 481–482, 495–498, 510–513, 522–523.

MÁDL Karel Boromejský, Dientzenhoferovský motiv, *Památky archeologické* XXXII, 1920–1921, s. 201–213.

MATĚJČEK Antonín, *Dějepis umění. Díl pátý. Umění Nového věku III*, Praha 1932.

MATĚJČEK Antonín, Barok a klasicismus, in: Josef Šusta (ed.), *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 6. Bronzová skála moci státní 1650–1789*, Praha 1939, s. 567–598.

- MATĚJČEK Anotnín, *Dějiny umění v obrysech*, Praha 1948.
- MENCL Václav, Smysl české barokní architektury, *Umění XXI*, 1973, s. 206–225.
- MURÁR Tomáš, *Baroko jako styl v pojetí Vojtěcha Birnbauma* (bakalářská práce), Ústav pro dějiny umění, Filozofická fakulta UK, Praha 2013.
- MURÁR Tomáš, Memoria et monumentum: „Barokní princip“ Vojtěcha Birnbauma a „Podstata monumentality“ Antonína Engela, *Opuscula Historiae Artium LXIV*, 2015, s. 108–121.
- MURÁR Tomáš, Oldřich Stefan's amplification of the Vienna School of Art History, *Journal of Art Historiography X*, 2019, č. 21 (December).
- MURÁR Tomáš, Sloh, architektura, život. K teorii dějin umění Oldřicha Stefana, *Opuscula Historiae Artium LXIX*, 2020, s. 74–89.
- NAŇKOVÁ Věra, Architektura vrcholného baroka v Čechách, in: Jiří Dvorský (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění III/2*, Praha 1989, s. 390–453.
- Neumann Jaromír, *Barok v Čechách*, Praha 1974 (druhé vydání).
- NIERHAUS Andreas, Austria as a 'Baroque Nation'. Institutional and media constructions, *Journal of Art Historiography VII*, 2016, č. 15 (December)
- NORBERG-SCHULZ Christian, *Kilian Ignaz Dientzenhofer e il Barocco Boemo*, Roma 1968.
- NORBERG-SCHULZ Christian, *Late Baroque and Rococo Architecture*, New York 1974
- NOVÁK Arne, *Praha barokní*, 1921.
- PAYNE Alina, Beyond Kunstwollen: Alois Riegl and the Baroque, in: Alois Riegl, *The Origins of Baroque Art in Rome*, ed. Michele Giaccio, Los Angeles 2010, s. 1–33.
- PETRASOVÁ Tatána – Švácha Rostislav (edd.), *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*, Praha 2017.
- VYDROVÁ Jiřina – SEDLÁČKOVÁ Ema (edd.), *Výstava umění v Čechách. XVII–XVIII století. 1600–1800. Pražské baroko – Katalog I. části výstavy*, Praha 1938
- VYDROVÁ Jiřina – SEDLÁČKOVÁ Ema (edd.), *Výstava umění v Čechách. XVII–XVIII století. 1600–1800. Pražské baroko – Katalog II. části výstavy*, Praha 1938
- RAK Jiří – VLNAS Vít, Druhý život baroka v Čechách, in: Vít Vlnas (ed.), *Sláva barokní Čechie; stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 13–60
- RIEGL Alois, *Die Entstehung der Barockkunst in Rom. Akademische Vorlesungen gehalten von Alois Riegl, aus seinen hinterlassenen Papieren*, ed Arthur Burda – Max Dvořák, Wien 1908.
- RIEGL Alois, *Spätrömische Kunstindustrie*, Wien 1927.
- RICHTER Václav, *O pojem baroka v architektuře*, Olomouc 1944.
- RICHTER Václav, Zámecká kaple ve Smiřicích, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Řada historická IV*, 1955, č. 2, s. 93–108.

RICHTER Václav, [rec] Heinrich Gerhard Franz, Bauten und Baumeister der Barockzeit in Böhmen. Entstehung und Ausstrahlungen der böhmischen Barockbaukunst. Leipzig 1962, E. A. Seemann. S. 488 (163 kreseb v textu, 330 tabulek), *Umění* XII, 1964, s. 313–322.

RICHTER Václav, Poznámky k baroknímu umění, in: Milan Kopecký (ed.), *O barokní kultuře: sborník statí*, Brno 1968, s. 147–160

RYBIČKA SKUTEČSKÝ Antonín, Karel Škréta Šotnovský ze Závovic, *Světobzor* III, 1869, č. 5, s. 42–43; č. 6, s. 50–51, č. 7, s. 55–56.

SCHMARSOW August, *Barock und Rokoko: Eine kritische Auseinandersetzung über das malerische in Architektur*, Leipzig 1897.

SCHMARSOW August, *Grundbegriffe der kunstwissenschaft am übergang vom altertum zum mittelalter, kritisch erörtert und in systematischem zusammenhange dargestellt*, Leipzig – Berlin 1905.

SCHWARZER Mitchell W., The Emergence of Architectural Space: August Schmarsow's Theory of Raumgestaltung, *Assemblage* XV, 1991, s. 48–61.

SLAVÍČEK Lubomír (ed.), *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů (asi 1800–2008)*, sv. 1, Praha 2016.

SLAVÍČEK Lubomír (ed.), *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů (asi 1800–2008)*, sv. 2, Praha 2016.

STEFAN Oldřich, Problém prostoru v dějinném vývoji architektury, *Styl* III, 1922/1923, s. 77–84.

STEFAN Oldřich, Příspěvky k dějinám české barokní architektury. I. Skupina římského směru – G. B. Matthaei, *Památky archeologické* XXXV, 1926–1927, s. 79–116.

STEFAN Oldřich, Příspěvky k dějinám české barokní architektury. II. O slohové podstatě centrálních staveb u Kil. Ign. Dientzenhofera, *Památky archeologické* XXXV, 1926–1927, s. 468–545.

STEFAN Oldřich, Šternberská kaple ve Smiřicích a její význam v dějinách české barokní architektury, in: *Sborník k sedmdesátým narozeninám Karla B. Mádla*, Praha 1929, s. 128–141.

STEFAN Oldřich, Pozadí pražského baroku, in: *Kniha o Praze. Pražský almanach III.*, Praha 1932, s. 54–66.

STEFAN Oldřich, Das Hochbarock in der Architektur Böhmens und Mährens. Giovanni Santini Aichel, *Prager Rundschau* VI, 1936, č. 2, s. 127–138.

STEFAN Oldřich, *Pražské kostely*, Praha 1936.

STEFAN Oldřich, Architektura, in: Jiřina Vydrová – Ema Sedláčková (ed.), *Výstava umění v Čechách. XVII–XVIII století. 1600–1800. Pražské baroko – Katalog I. části výstavy*, Praha 1938, s. 42–48

STEFAN Oldřich, Úvod k výstavě architektury, in: Jiřina Vydrová – Ema Sedláčková (ed.), *Výstava umění v Čechách. XVII–XVIII století. 1600–1800. Pražské baroko – Katalog II. části výstavy*, Praha 1938, s. 5–9

STEFAN Oldřich, Plastický princip v české architektuře barokní na počátku 18. věku, *Umění* VII, 1959, s. 1–17.

STEFAN Oldřich, Barokní princip v české architektuře 17. a 18. století, *Umění VII*, 1959, s. 305–330.

SWOBODA Karl Maria, *Barock in Böhmen*, München 1964.

ŠVÁCHA Rostislav, Kryštof Dientzenhofer a český dějepis umění, *Umění XXXVII*, 1989, s. 506–519.

ŠVÁCHA Rostislav, Hlava Pátá. 1620–1780, in: Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Architektura*, Praha – Litomyš 2009, s. 389–521.

TOGNER Milan (ed.), *Václav Richter 1900–1970. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného ke 100. výročí narození a 30. výročí úmrtí profesora Václava Richtera Katedrou dějin umění FF UP v Olomouci a Seminářem dějin umění MU v Brně 19.5.2000 v Muzeu umění Olomouc*, Olomouc 2001.

VLNAS Vít, „České baroko“ a jeho obraz v české historické tradici, in: Petr Macek – Richard Biegel – Jakub Bachtík (edd.), *Barokní architektura v Čechách*, Praha 2015, s. 23–27.

VYBÍRAL Jindřich, *Friedrich Ohmann: Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách/Die Entdeckung des Barocks und die Anfänge der modernen Architektur in Böhmen*, Praha 2013

VYBÍRAL Jindřich, Birnbaum's 'Baroque Principle' and the Czech reception of Heinrich Wölfflin, *Journal of Art Historiography VI*, 2015, č. 13 (December).

VYBÍRAL Jindřich, Mnoho nápadů a málo žvástu. Dějiny umění podle Heinricha Wölfflina, in: Heinrich Wölfflin, *Základní pojmy dějin umění. Problém vývoje stylu v novověkém umění*, Praha 2020, s. 13–29.

WEISBACH Werner, *Die Kunst des Barock in Italien, Frankreich, Deutschland und Spanien*, Berlin 1924 (= Propyläen Kunstgeschichte IX)

WIRTH Zdeněk, Barokní gotika v Čechách v XVIII. století a 1. polovině XIX. století, *Památky archaeologické a místopisné XXIII*, 1908, s. 122–155 a 202–219.

WIRTH Zdeněk, Zámek Koruna v Chlumci nad Cidlinou, in: *Sborník k sedmdesátým narozeninám Karla B. Mádl*, Praha 1929, s. 161–178.

WÖLFFLIN Heinrich, *Základní pojmy dějin umění. Problém vývoje stylu v novověkém umění*, Praha 2020.

WÖLFFLIN Heinrich, *Renaissance und Barock: eine Untersuchung über Wesen und Entstehung des Barockstils in Italien*, München 1888.

ZAP Karel Vladislav, *Popsánj kr. hlavnjho města Prahy pro cizince i domácj*, Praha 1835.

ZAP Karel Vladislav, *Průwodce po Praze. Potřebná příruční kniha pro každého, kdo se s pamětnostmi Českého hlavního města seznámiti chce*, Praha 1848.

p. [ZAP Karel Vladislav], heslo Čechy – V. Dějiny výtvarných umění, in: František Ladislav Rieger – Jakub Malý – Václav Zelený (edd.), *Slovník naučný, díl II., C–Ezzelino*, Praha 1862, s. 442–455.

ZAP Karel Vladislav, *Popsání hlavního města království Českého, obsahující jeho dějiny, místopis, umělecké a archaeologické památky a statistiku*, Praha 1868.

Odborná a publikační činnost doktoranda

Odborné monografie a kapitoly v odborných monografiích

Jakub Bachtík – Michal Kurz – Kristina Uhlíková, *Boj o malé město. Památky a jejich lidé 1900–1960*, Praha 2024 (v tisku)

Jakub Bachtík (ed.) – Richard Biegel – Jiří Kroupa – Petr Macek, *Jan Blažej Santini a svět jeho architektury*, Praha 2024 (v tisku).

Jakub Bachtík (ed.), *Památková péče na zapřenou. Pamětnická svědectví o ochraně památek v časech pozdního socialismu*, Praha 2023.

Jakub Bachtík – Tereza Johanidesová – Kristina Uhlíková (edd.), *In the Name of Socialism, in the Shadow of the Monarchy. Post-War Monument Care in Central Europe*, Praha 2023.

Richard Biegel – Roman Prahel – Jakub Bachtík (edd.), *Století Ústavu pro dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*, Praha 2020.

Jakub Bachtík – Lukáš Duchek – Jakub Jareš (edd.), *Chrám umění Rudolfinum*, Praha 2020.

Jakub Bachtík, Barokní architektura na Plzeňsku a v západních Čechách, in: Štěpán Vácha – Andrea Steckerová (edd.), *Vznešenost & zbožnost: barokní umění na Plzeňsku a v západních Čechách*, Lomnice nad Popelkou – Plzeň 2015, s. 294–339.

Jakub Bachtík, Barokní architektura v Plzni, in: Marie Malivánková Wasková – Jaroslav Douša – Vít Aschenbrenner (edd.), *Dějiny města Plzně I. Do roku 1788*, Plzeň 2014.

Jakub Bachtík, Strana na fakultě, fakulta ve straně. Struktura a fungování FF UK v letech 1969–1989, in: Jakub Jareš – Matěj Spurný – Katka Volná (edd.), *Náměstí Krasnoarmějců 2. Učitelé a studenti na Filozofické fakultě UK v období normalizace*, Praha 2012.

Odborné časopisecké studie

Jakub Bachtík – Vít Jesenský, Mladoboleslavský Templ – hodnocení památkového zásahu, *Zprávy památkové péče* LVII, 2018, s. 565–577.

Jakub Bachtík – Vít Jesenský – Alena Nachtmannová, Mladoboleslavský Templ – dějiny památkové obnovy, *Zprávy památkové péče* LVII, 2018, s. 547–564.

Jakub Bachtík – Petr Macek – Petr Oulíková – Pavla Priknerová, Poutní areál v Chlumu sv. Maří, významná památka na hranicích Čech, *Průzkumy památek* XXIII, 2016, s. 3–44.

Jakub Bachtík, Čechy, země oválů, aneb pět zastavení na cestě oválu barokními Čechami, *Zprávy památkové péče* LXXVII, s. 99–114.

Jakub Bachtík – Kristýna Drápalová, Protireformační krajina barokního Pokrušnohoří, *Zprávy památkové péče* LXXIV, 2016, s. 307–316.

Jakub Bachtík, Kostel sv. Archanděla Michaela ve Smržovce a dílo pražského barokního stavitele Antona Schmidta na Jablonecku, *Fontes Nissae* XVI, 2015, s. 2–17.

Jakub Bachtík, Hlavolam, na který je třeba více času. Několik poznámek k diskusi o budoucnosti Staroměstského náměstí, *Zprávy památkové péče* LXXV, 2015, s. 269–273.

Jakub Bachtík – Jaroslav Horáček, The Pilgrimage Site in Horní Jiřetín: Unknown Plans for a Vanished Complex, *Czech Journal For Humanities* 2014. č. 2, 116–127.

Výběr další publikační činnosti (popularizační texty a recenze)

Jakub Bachtík, Demolice nároží Václavského náměstí a Opletalovy ulice, Nové Město čp. 1601 a 920, *Za starou Prahu. věstník Klubu Za starou Prahu* LIV (XXV), 2024, č. 1., s. 10–13.

Vít Jesenský – Jakub Bachtík – Jana Pařízková Čevonová, Rozhovory s pamětníky památkové péče, *Zprávy památkové péče* LXXXIII, 2023, s. 287–289.

Jakub Bachtík, Obnova Clam-Gallasova paláce: selhání i příležitost ke změně, *Za starou Prahu. věstník Klubu Za starou Prahu* LIII (XXIV), 2023, č. 2–3, s. 4–18.

Jakub Bachtík, [rec.], Michal Konečný, Apollo a Marsyas, *Umění/Art* LXXI, 2023, s. 283–285.

Jakub Bachtík, [rec.] Skromné základy, *Zprávy památkové péče* LXXX, 2020, s. 398–401.

Jakub Bachtík [rec.], Jana Maříková-Kubková (ed.), Katedrála viditelná i neviditelná: průvodce tisíciletou historií katedrály sv. Víta, Václava, Vojtěcha a Panny Marie na Pražském hradě, *Umění* LXVIII, 2020, s. 323–326.

Jakub Bachtík, Ortel nad Václavem Wagnerem. Před 70 lety se člen domácí rady stal obětí komunistického režimu. Jakub Bachtík, *Za starou Prahu. věstník Klubu Za starou Prahu* XLIX (XX), 2019, č. 2, s. 49–52.

Jakub Bachtík, Zkáza a vzkříšení Templu. Kapitola z dějin péče o kulturní památky v časech socialistické diktatury, *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů* XIII, 2019, č. 4, s. 48–59.

Jakub Bachtík, [rec.], Petr Uličný (ed.), Architektura Albrechta z Valdštejna, *Umění/Art* LXVI, 2018, s. 283–285.

Jakub Bachtík, *Beuronská kaple v Teplicích*, Teplice 2018.

Jakub Bachtík, Lefí Bouda, *Za starou Prahu. věstník Klubu Za starou Prahu* XLIV (XV), 2014, č. 3, s. 10–15.

Kateřina Bečková – Jakub Bachtík (edd.), Památková péče jako učebnice klientelismu, Praha 2012 (= *Za starou Prahu. věstník Klubu Za starou Prahu* XLII (XIV), 2012, č. 1.

Granty a vědecké projekty

2023 – dosud: projekt NAKI III Památky a společnost v českých zemích mezi lety 1900 a 1960: Profesionální a osobní strategie ochránců památek ve světle soukromé korespondence, člen výzkumného týmu

2018–2023: projekt Výzkum životních osudů a odborné praxe vybraných významných osobností památkové péče v českých zemích 2. poloviny 20. století podpořený v rámci institucionální podpory DKRVO MK ČR (do 2020 hlavní řešitel, poté člen výzkumného týmu)

2007–2011: Účastník dlouhodobého badatelského projektu na výzkum historie FF UK v letech 1969–1989, členství v mezikatederním výzkumném týmu vedeném Mgr. Katkou Volnou (2007 a 2008 Specifický výzkum FF UK, 2008–2009 Grantová agentura UK; 2009–2011; Grantová agentura AV ČR).

Pedagogická praxe

2016 –dosud Úvod do psaní odborných textů / Jak dobře psát, jednosemestrální seminářové kurzy na Ústavu pro dějiny umění FF UK.

Organizační odborná činnost

2009–dosud – člen Klubu Za starou Prahu, od 2010 člen Domácí rady, 2013–2024 jednatel Klubu

2014–2019: redaktor, od 2015 šéfredaktor odborného recenzovaného časopisu *Zprávy památkové péče*, 2016–2019 vedoucí edičního oddělení generálního ředitelství NPÚ.

2019–dosud: člen redakční rady časopisu *Zprávy památkové péče*

2022 – dosud: redaktor odborného recenzovaného časopisu *Umění/Art*

Spolupráce na výstavě Dějiny umění ve smyčkách doby. Století Ústavu pro dějiny umění FF UK: Křížová chodba Karolína, Praha, 21. 1. – 29. 2. 2020 (spoluautor výstavních textů)

Spolupráce na výstavě Santini a svět jeho architektury (1723–2023), Národní technické muzeum, 7. 12. 2023 – 5. 1. 2025 (spoluautor koncepce a scénáře výstav)